Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kolozsvár

HORVÁTH ISTVÁN

A Nemzeti Kisebbségkutató Intézet (hivatalos nevén Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, a továbbiakban NKI) Kolozsváron, 2007 óta működő romániai közintézmény. A működését szabályozó törvényeknek megfelelően az NKI az Interetnikus Kapcsolatok Hivatalának, vagyis a román kormány kisebbségi ügyekben illetékes szakpolitikai szervezetének az alárendeltségében, ám önálló, saját költségvetéssel rendelkező intézetként tevékenykedik.

Jogi keret

Az intézet létrehozását 2000-ben Eckstein-Kovács Péter kisebbségi miniszter kezdeményezte, és az abban az évben felterjesztett sürgősségi kormányrendeletet a törvényhozás 2001-ben erősítette meg (396/2001-es törvény). A törvény végrehajtására azonban jócskán várni kellett. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség 2000–2004 között nem volt közvetlen kormányzati pozícióban, és habár folyamatosan napirenden tartotta az ügyet,¹ a kormányzó Szociáldemokrata Párt (amelyet az RMDSZ a törvényhozásban támogatt) szintjén nem volt elegendő politikai indíttatás ezt a lépést megtenni. Viszont a 2004 végén létrejött kormánykoalíció, amelynek az RMDSZ is

¹ Lásd az RMDSZ és a PSD (Szociáldemokrata Párt) közti 2003-as egyezményt, amely kimondja, hogy a parlamenti támogatás fejében a PSD végrehajtja a Kisebbségkutató Intézet megalapítására vonatkozó törvényt (a protokollum angol fordítása elérhető <http://miris.eurac.edu/mugs2/do/blob.pdf?type=pdf&serial=1075996154023> – letöltve: 2016. szeptember 10.)

tagja volt, már egyértelműen a kormányprogramba foglalta,² és 2007 második felében ki is bocsátotta azt a kormányhatározatot (893/2007), amely alapján megalakulhatott a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.

Közigazgatási betagolás

A Nemzeti Kisebbségkutató Intézet a központi kormányzatnak alárendelt szervezet; ahhoz, hogy a felépítményen belüli helyét megfelelőképpen lehessen értelmezni, át kell tekinteni a romániai kisebbségvédelmi rendszer közigazgatási szintű felépítését.

Már 1990 legelején a romániai nemzeti kisebbségek támogatott parlamenti képvisellete az újonnan körvonalazódó politikai pluralizmus egyfajta meghatározó evidenciájaként tételeződött. Ennek megfelelően a vonatkozó törvénykezés általában és a választási törvények sajátosan elismerik a nemzeti kisebbségek politikai képviselésének a jogosultságát. Illetve egy alternatív küszöb révén (mely az egy képviselő megszavazásához szükséges szavazatok töredéke megszerzése esetében) lehetővé teszi, hogy a kis lélekszámú kisebbségek egy képviselőt küldhessenek a Parlament Alsóházába (Székely 2009). A kisebbségvédelmi rendszer ezen *törvényhozási összetevőjét* (törvényesen támogatott kisebbségi képviselet) kiegészítette egy *kormányzati szakpolitikai szervezet*, az Interetnikus Kapcsolatok Hivatala.

A hivattal létrejöttének első mozzanata 1993-ra tehető, amikor megalakult a Nemzeti Kisebbségi Tanács. Ez egyfajta kisebbségi kerekasztalként működik, a központi kormányzat kisebbségeket érintő döntései esetében konzultatív hatáskörökkel rendelkezik (Horváth and Scacco 2001). 1993–1996 között a kormányzat szintjén egy, a központi közigazgatás más szervezeti és a Kisebbségi Tanács közötti koordinációt végző titkárságot alakítottak ki, amely 1996 végén (amikor az RMDSZ kormányra került) átalakul Nemzeti Kisebbségek Védelméért Felelős Hivatallá (Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale), amelyet 2000 végéig egy tárca nélküli miniszter vezetett. Ezt követően a szervezeti egységet átszervezték, a nevét Interetnikus Kapcsolatok Hivatalára változtatták (Departamentul pentru Relații Interetnice), melynek a vezetését egy államtitkár látja el. Az Interetnikus Kapcsolatok Hivatala mint kormányzati szakpolitikai szervezet a kisebbségekre vonatkozó kérdésekben a következő hatásköröket látja el:

² Lásd a 2005–2008 közötti kormányprogram 114. oldalán http://www.aippimm.ro/files/otimmc_files/71/172/programul-de-guvernare-2005-2008.pdf (letöltve: 2016. szeptember 10.).

- ♦ A jogalkotás folyamatában (törvény, kormányhatározat, más jellegű) normajavaslatokat fogalmaz és alapoz meg, illetve részt vesz az általánosabb jellegű jogalkotási folyamatban azáltal, hogy a mások által kezdeményezett, kisebbségi vonatkozásokkal bíró javaslatokat véleményezi.
- ♦ A kisebbségekre vonatkozó jogalkalmazást illetően nyomon követi a vonatkozó joganyag alkalmazását. Ami ez esetben egy általános monitoring szerepet jelent, hisz jogérvényesítői hatósági hatáskörrel nincs felruházva. Vagyis kivizsgálhat, ám kihágás megállapítása esetében nem szankcionálhat.
- ♦ Költségvetési finanszírozásokat közvetít a parlamenti képvisellel rendelkező kisebbségi szervezetek számára, illetve pénzügyileg támogat olyan programokat, amelyek egy adott kisebbség vagy az interest-nikus együttélés terén nyújtanak támogatásokat.

A törvényes keretnek megfelelően az NKI az Interetnikus Kapcsolatok Hivatalának a koordinálásában működik. Tehát a közigazgatási logika szerint, a kormányzat kisebbségi szakpolitikáját indítványozó és végrehajtó szakpolitikai apparátusegység egyfajta tudományos szervezeteként. A koordináció tartalmára és formájára vonatkozóan a normatív keret szűkszavú. Kizárólag az NKI vezetőségének a kijelölése és kinevezése kapcsán tartalmaz egyértelmű előírásokat. Ugyanakkor egyfajta (az előbbinél még kevésbé pontosított) hatáskörrel rendelkezik a Kisebbségi Tanács testülete is, amely vélelmezi az Interetnikus Kapcsolatok Hivatala vezetője által (5 évre) kinevezett NKI elnökének és alelnökének a személyét.

Kiemelendő, hogy az NKI sem a költségvetés, sem az éves kutatási tervezés vonatkozásában nincs alárendeltségi viszonyban az Interetnikus Kapcsolatok hivatalával szemben. Ennek viszonylatában önálló költségvetési intézmény, és kutatási programját kizárólag saját hatáskörben alakítja.³ Pontosabban a költségvetési végrehajtás folyamatában a román Kormányfőtitkárság (Secretariatul General al Guvernului) törvényességi és költségvetés-fegyelmi felülvizsgálati hatáskörrel rendelkezik.

³ Az eddig kialakult gyakorlat szerint az intézeti kutatási tervek kialakítása kapcsán az NKI vezetősége konzultál az Interetnikus Kapcsolatok Hivatalának a vezetőségével.

Tudományos mandátum

Az NKI formálisan meghatározott mandátuma a romániai nemzeti kisebbségek és más etnikai közösségek etnikai identitásmegőrzésének, -fejlesztésének, -kifejeződésének, valamint ezek szociológiai, történelmi, kulturális, nyelvészeti, vallási és más jellegű aspektusainak kutatása, tanulmányozása. Egy ilyen megfogalmazás átfogó kutatási stratégia megtervezésére ad viszonylag szabad teret, ugyanakkor parttalan elvárásokat is teremt az NKI-val szemben.

Egyrészt a tanulmányozott népségek vonatkozásban nagyon széles a pászma. Ugyanis elvben 20 olyan etnikai közösségről beszélünk, amely képviselteti magát a Kisebbségi Tanácsban, amelyeket nemzeti kisebbségként értelmezhetünk.⁴ Ám a törvényben foglalt „más etnikai közösségek” megfogalmazás viszonylag jelentős számú közösségre vonatkoztatható, és számos, tudományos és politikai szempontból problematikus vonatkozást vet fel (lásd a csángók kérdését!). Arról nem is beszélve, hogy elvben (legalábbis a törvényes mandátum szerint) az NKI az új, a jelenkori migráció nyomán kialakuló, etnikai közösségekről is rendszerezett tudást kellene, hogy termeljen. Vagyis a tanulmányozott közösségek/identitáskategóriák száma jelentős.

Ugyanakkor diszciplináris megközelítésben elvben minden lehetséges tudományos perspektíva jelen van, nyelvészettől demográfiáig, vallásosságkutatástól a politikai megnyilvánulási formák tanulmányozásáig. Ez csak még komplexebbé teszi az intézet mandátumát. Elég csak arra gondolni, hogy olyan kis lélekszámú romániai kisebbségek, mint az örmény vagy bolgár két-két, felekezeti törésvonalak mentén eltérő, sajátos identitáskonfigurációval rendelkező csoportként szerveződnek.

Posztkommunista kisebbségkutatás Romániában

1989-et követően általában a kisebbség-többség viszonyrendszer, sajátosan bizonyos kisebbségek helyzete radikálisan átalakult. Illetve az újonnan körvonalazódó politikai tér átszerveződése sajátos identitáspolitikai folyamatok kialakulását tette lehetővé. Másrészt a kommunista rendszer a

⁴ Romániában nem létezik explicit törvényes megfogalmazása a nemzeti kisebbség fogalmának, sem valamilyen jogerős lista, amely az ún. elismert nemzeti kisebbségeket sorolná fel. Így implicit módon a román törvényhozás alsóházában (így a Kisebbségi Tanácsban is) képviselt etnikai csoportok tekinthetők azoknak.

tudományos társadalomismeretet ideológiai töltetű, politikailag normatív valóságdefinícióval helyettesítette. Így a különböző kisebbségekről szóló tudás részleges, nagyon sekélyes és pontatlan volt. Olyan alapvető adatok kapcsán merültek fel többé-kevésbé jogos kételyek, mint a kommunista időszakban tartott népszámlálások kisebbségekre vonatkozó adatai (ilyen irányban egy példaértékű összefoglaló Varga E. 1993).

1993-ban, Romániának az Európa Tanácsba történő felvétele előtt az RMDSZ memorandumban foglalta össze a romániai magyar kisebbség helyzetét és ezen helyzet kapcsán felmerülő politikai követeléseit. A memorandum szövegét kísérő melléklet nyolc fejezetben foglalta össze a romániai magyarság akkori helyzetét és történelmét. A melléklet szerkesztői (köztük e sorok írója is) folyamatosan szembesültek azzal, hogy (például a demográfiai, oktatási helyzetképre) kijelentéseiket nehezen vagy egyáltalán nem tudták adatolni. Emlékezetem szerint ekkor fogalmazódott meg egy kisebbségkutató intézetre vonatkozó egyértelmű politikai igény.

Természetesen az általánosan megfogalmazott igény, elképzelés és a megvalósult terv között eltelt időben a szakmai jellegű tudástermelés és -rendszerezés jelentős mértékben és dinamikusan fejlődött. És nem csak föltétlenül egyéni, ad hoc projektek formájában, hanem (legalábbis a magyarság vonatkozásában) akár olyan intézményes keretekben is, mint a Magyarságkutató Intézet jogutódjaként létrehozott Teleki László Alapítványon belül vagy akár különböző romániai egyetemi (más jellegű) műhelyek, egyesületek, folyóiratok hasábjain, keretein belül⁵. Ám a jelentős volumenű tudástermelés és rendszerezés ellenére, ami a kilencvenes évek során lezajlott, a romániai kisebbségkutatókat általában epizodikus jellegű projektorientáltság jellemezte, nem igazán adatott meg a perspektivikus projektek kivitelezése. Viszont ami talán még fontosabb hozadéka ennek a periódusnak, az talán az, hogy fokozatosan gyűlt, rendszereződött a releváns tudásanyag, illetve halmozódott a szakértelem, kutatók új generációja szerzett jártasságot és tapasztalatot. És ez egyáltalán nem mellékes az NKI létrejötté szempontjából, hisz formális megalakulásának a pillanatában már körvonalazódott néhány fontos kutatási irány, a népismereti törekvéseken túlmutató, tudományossági ismérvek szerint is értékelhető irányba is történtek jelentős előrelépések, és számos fiatal kutató már rég túllépett az „ígéretes-

⁵ A teljesség igénye nélkül (és előzetes elnézést kérve azon személyektől közületektől, amelyek nem kerülnek említésre): Pro Európa Liga és mindenekelőtt az általa működtetett Altera folyóirat, Korunk és Magyar Kisebbség folyóirat, az Etnokulturális Kisebbségek Erőforrás Központja, az Etnikumközi Viszonyok Kutatóközpontja, Max Weber Alapítvány, Regionális és Antropológiai Kutatások Központja stb.

ség” fázisán. Vagyis megalakulása pillanatában az NKI nem a nulláról indult, hanem egy már valamelyest strukturálódott tudományos mezőny, létező humán erőforrás számára jelentett új intézményes lehetőséget.

Humán és pénzügyi erőforrások

Az NKI a jelenlegi törvényes előírások betűje szerint összesen 35 személyt alkalmazhat, ám jelenleg 27 alkalmazottja van, amiből 19 kutató. Annak, hogy nincs betöltve a teljes álláskeret, egyrészt általánosabb, a romániai költségvetési szférára jellemző adminisztratív okai vannak, melyek részletezésére itt nincs lehetőség. Ám a pénzügyi okok sem elhanyagolhatók. Jelenleg az összköltségvetés hozzávetőleg 50%-át teszik ki a bérköltségek, a működési költségek esetében egy relatív konstans 24-25%-kal kell számolni, és csak a fennmaradó összeg költhető kutatásra, könyv- és folyóirat-beszerzésre, publikálásra, vagyis átfogóan értelmezett tudományos tevékenységre. Így az emelkedő bérterhelés kontextusában az intézetvezetői dilemma legegyszerűbben úgy fogalmazható meg: kutató vagy kutatás?! Vagyis új állások meghirdetése, vagy az intézeti programok finanszírozása?

I. ÁBRA: Az NKI éves költségvetése (euróba átszámítva) 2008–2015 között, bontásban (saját jövedelmek, más jövedelmek)

Ami az intézeti jövedelmeket illeti, a 2008-as évet kivéve (amikor az intézet különleges, székházvásárlást támogató pénzügyi támogatásban részesült) átlagban 440–480 ezer euró közötti költségvetési támogatásban részesült. Vagyis az enyhe fluktuációk ellenére viszonylag stabil a költségvetési támogatás. Ennek ellenére az utóbbi években az összjövedelmek érzékelhetően növekedtek, amit nagyobb nemzetközi projektbe történő bekapcsolódás és az ezzel járó finanszírozás tett lehetővé. Például 2015-ben egyharmaddal sikerült külső (pályázati) bevételekből növelni az intézeti összköltségvetést.

Visszatérve a kutatói állományra, mindenekelőtt annak fiatalsága hangsúlyozandó ki. Jelenleg az átlagéletkor 38,5 év, de az intézet első teljes munkaévének (2008-nak) a végén 32,8 volt. Ez egy tudatos döntés eredménye, hisz a kezdetek kezdetén az álláskeretek kialakítása úgy történt, hogy a fiatal, de valamelyes nemzetközi tapasztalattal rendelkező, ígéretes pályakezdők is eséllyel pályázhassanak az induló intézeti állásokra. Ez még indulási hátrányt jelentett a különböző intézeti, tudományos akkreditációs ismervek szempontjából, mindenekelőtt a nemzetközi publikációk számát illetően. De pár év alatt sikerült a hátrányt behozni.

Ami a kutatók alapképzettségét, szakmai hátterét illeti, elmondható, hogy a kisebbségkutatás különböző vonatkozásaiban szóba jöhető majd' minden diszciplína, szakirány képviselteti magát: történész, néprajzos, szociológus, politológus. Illetve az intézeti mandátum szempontjából releváns kutatói szakosodások széles pászmáját is jelentős mértékben sikerült lefedni: néptánckutatótól a népi vallásosságra szakosodott kutatóig, demográfustól a holokauszt- vagy éppenséggel nyelvpolitikai szakértőig.

Kutatási infrastruktúra

Az NKI egyrészt egy jól működő, saját kutatói által használt infrastruktúrát fejlesztett ki, másrészt egy olyan, nagyobb érdeklődő közönség számára hozzáférhető forrásrendszert dolgozott ki, amely a nagyobb közönség számára is lehetővé teszi a tudományos (vagy más jellegű) dokumentációt azokban a témakörökben, amelyekben az NKI-n belül rendszeres gyűjtő-, kutató- és rendszerező munka folyt.

Az NKI egy 578 négyzetméteres, saját tulajdonú ingatlanban működik, amelyhez az irodákon kívül könyvraktár, olvasóterem, 35 személyes konferenciaterem tartozik. A felszereltség, habár némileg elmarad az igényektől, romániai viszonyban valamivel átlagon felülinek mondható.

A kutatói munkát támogató infrastruktúrát illetően kiemelendő a több, mint hatezer kötetet számláló szakkönyvtár (amely tematikus, kutatói igénylista alapján állt össze). Az online szakfolyóirat-gyűjteményekhez való hozzáférés biztosított, illetve a legfontosabb, kisebbségkutatási szempontból releváns folyóiratok (Journal of Ethnic and Migration Studies, Nationalism and Ethnic Politics, Nationalities Papers stb.) legfrissebb számai papíralapon is hozzáférhetők.

Számos tematikus dokumentumgyűjteményt is sikerült kialakítani, beszerezni. Csak ízelítőként néhány:

- ♦ a romániai kisebbségi szervezetek 1989 utáni történetének tematikus dokumentációja;
- ♦ a romániai kisebbségi oktatás dinamikája az 1960-as évektől kezdődően (szakminisztériumi statisztikák, rendszeres, éves és alkalmi jelentések);
- ♦ oral history-adattár a Transzniszftriába deportált romák túlélőivel.

Külön kiemelendő a kisebbségi vonatkozású dokumentumfilm-gyűjtemény, amely valamivel több, mint 150 filmet számlál, zömében olyanokat, amelyek valamely romániai kisebbség történetének vagy jelenének egy sajátos vonatkozását mutatja be. A filmtár, a különböző produkciós irodákkal vagy szakfesztiválokkal (pl a szebeni Astra) történő együttműködésnek tulajdoníthatóan folyamatosan bővül. A kisebbségi videótéka filmjei nemcsak kutatási célból, az intézeti videókabinban megtekinthetők, hanem legtöbb esetben nem kereskedelmi célú nagyközönségi levetítésre is kölcsönözhetők.

Az intézet kialakított számos rendszerszerű logikában online kereshető adatbázist is, különböző köz- és tudományos érdeklődésre számot tartó kisebbségi vonatkozású témakörben. Csak néhány példa:

- ♦ *A MinLex jogtár* - 1073 jogszabályt tartalmaz, amelyből 142 hatályon kívül helyezett jogszabály, a 931 hatályos jogszabályból pedig 263 alkotmánybírósági döntés, legfelső semmítő- és ítélőszéki döntés, európai emberjogi bírósági döntés, hatósági rendelet, módszertan vagy szabályzat.
- ♦ *Roma Grey Paperek. Az európai romákra vonatkozó nem hivatalos dokumentumok adatbázisa* – melyet az európai, elsősorban kelet-európai romákról szóló nem hivatalos dokumentumok alkotnak. Az ilyen jellegű publikációk számbavétele 2011-ben kezdődött; a kiadványokat egy 242 címet tartalmazó, keresőmotoros online adatbázisba rendszereztük.

- ♦ *Romániai kisebbségek etnikai térszerkezete* – a projekt lényege a romániai etnikai-nemzeti kisebbségeket érintő statisztikai, demográfiai adatok térbeni megjelenítése, elsősorban azzal a szándékkal, hogy lehetővé váljon e statisztikák (2002-es és 2011-es népszámlálások) térbeni vizuális értelmezése is.
- ♦ *Kisebbségi szervezetek adattára* – a romániai nemzeti kisebbségek intézményhálózatának a felleltározása nyomán készült adatbázis majdnem 2000 olyan romániai civilszervezet adatait tartalmazza, amelyek célkitűzései között szerepel valamely nemzeti kisebbség identitásának (annak bármely vonatkozásának) ápolása.

Saját tevékenységben vagy együttműködésben más szervezetekkel hozzájárultunk olyan projektekhez is, mint kisebbségtörténeti szempontból fontos tematikus szövegtárak, román nyelvű hivatalos formanyomtatványok magyar mintafordításainak elkészítése és hozzáférhetővé tétele, tematikus sajtófigyelők készítése, a kisebbségkutatási tudományos mezőny nyomon követése.

Kiadványok

Az intézeti munkásságról, illetve a mezőnyön belüli fontosabb megnyilvánulásokról (publikációk, konferenciák, fontosabb projektek) két (havi, illetve kéthavi rendszerességgel megjelenő) digitális periodika számol be. Az intézeti kutatások köztes eredményeit az NKI *Műhelytanulmányok* sorozatában tesszük közzé, amely már a 60. kiadványánál tart. Ezek a kiadványok mind műfajilag, mind terjedelmileg nagyon változatosak, 20–30 oldalas elméleti szintézisektől akár 100 oldalt is meghaladó empirikus adatbemutató kiadványig minden megtalálható.

Az NKI akkreditált kiadója (Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale) három célt tűzött ki: a) a munkatársak munkásságának a publikációja; b) az NKI profiljába vágó eredeti munkák beazonosítása és kiadása; c) a romániai kisebbségekről más nyelven írt, közérdeklődésre számot tartó munkák fordítása és publikálása (többnyire román nyelven). A kiadó eddig 70 címet jelentetett meg román, angol és magyar nyelven (összesen 28 magyar nyelvű kötetet). Természetesen azon kötetek, amelyek az NKI-hoz (munkatársaihoz, rendezvényeihez, projekteihez) köthetők, más kiadóknál is megjelentek (intézeti támogatással vagy

anélkül), így ennél a kiadónál publikált címek csak részben tükrözik az intézet tudományos termését.

A kutatási eredményeket más formákban is népszerűsítjük. A már említett adatbázisok mellett az intézet önerőből vagy együttműködésben 4 dokumentumfilm szerkesztésében is részt vállalt.

Kutatási irányok

Az intézeten belüli kutatásokat egyrészt diszciplinárisan, másrészt tematikailag, harmadrészt pedig a megcélzott kisebbségek vonatkozásában írhatjuk le, rendszerezhetjük. Természetesen egyes kutatások valamelyik logika szerinti egyértelmű és jól behatárolt besorolása nem mindig lehetséges, ám a jelenlegi, vázlatos bemutatás céljainak megfelel. Tehát először is nagyobb diszciplináris logikák szerint, ezenbelül tematikailag rendszerezzük, jelezve, hogy az adott kutatási program csak egy, egyes vagy (szándék szerint) valamennyi romániai nemzeti kisebbségre vonatkozik. Természetesen néhány és nem kevés kivételes program is említésre kerül, olyan, amelynek tartalma nem egyértelműen írható le az imént vázolt rendszerezési logikában. Az egyes programok eredményeire (publikációk, adatbázisok stb.) csak utalunk, anélkül, hogy felsorolnánk minden publikációt.

TÖRTÉNELMI KUTATÁSOK

Romániai kisebbségekről lévén szó, a történelmi kutatások az Ókirályság területén élő kisebbségek esetében a 19. század második felével, az erdélyi kisebbségi csoportok esetében 1918 után kezdődnek. Vagyis attól a hozzátartozó periódustól, amikortól ezek a csoportok modern nemzetállami kontextusban és értelemben véve váltak nemzeti kisebbségé.

Kisebbségek elleni állami erőszak

Ez a program mindazokat a történelmi helyzeteket kutatja, amelyek során az állam erőszakos eszközökkel a kisebbségek fizikai megsemmisítésére törekedett. Itt mindenekelőtt két konkrét program említendő: az észak-erdélyi zsidóság munkaszolgálat, gettósítása és deportálása (lásd pl. Gidó and Súlyom 2010), illetve a romániai romák transznisztriai deportálása. Ez utóbbi eredménye a már említett oral history-, tematikus adattár, illetve a *Síralom völgye* című, nemzetközileg is díjazott dokumentumfilm ⁶.

⁶ <http://ispmn.gov.ro/page/valea-plangerii>

*Kisebbségi elit, kisebbségi intézményrendszer a kommunizmus
időszakában, Romániában*

A hozzáférés a Szekuritáté és más intézmények eddig titkosított irattáraihoz jelentős lökést adott általában a kommunizmus, a mi esetünkben a kommunista rendszer kisebbségpolitikájának különböző aspektusainak a kutatásához. Az NKI kiadója támogatta az intézeten kívüli ez irányú kutatások román nyelvű rendszerezését, összefoglalását (Olti and Gidó 2009), illetve Stefano Bottoninak a Magyar Autonóm Tartományról szóló kimerítő munkájának a román nyelvű fordítását (2010).

Jelenleg a Szekuritáté Irattárát Tanulmányozó Országos Bizottsággal együttműködésben folyik a nemzeti kisebbségekre vonatkozó aktacsomók beazonosítása, felleltározása és rendszerezése. Az NKI-n belül a Domokos Gézára és a Kritérion Könyvkiadóra vonatkozó aktacsomó feldolgozása, ami egyszerre a magyarság meghatározó elitjeire és intézményeire vonatkozó kutatás. Persze erre a periódusra vonatkozóan nemcsak a magyar vonatkozású dokumentumokat tanulmányozzuk, hanem például a muzulmán kisebbség vonatkozásában fontos medgidiai teológiai szeminárium sorsát is, amely a török és a tatár kisebbség szempontjából meghatározó intézményként működött a kommunizmus alatt (Cupcea, Marin and Omer 2016).

Önszerveződési formák 1989 után

Egyrészt a kommunizmust követő kisebbségi rezsim alakulásának a kutatása, másrészt a romániai kisebbségi szervezetek életének a dokumentálása egy másik meghatározó és számos vonatkozásában termékenynek mondható intézeti munkairány. A többéves kutatási projekt, amely a kisebbségek, mindenekelőtt a magyarság 1989. decemberi önszerveződési formáinak a leírását célozta meg, vaskos kötet formájában látott napvilágot (Bárdi, Gidó and Novák 2014). Az 1990. márciusi marosvásárhelyi események jól dokumentált és kritikus leírását közvetítettük a románul olvasó közönség felé (Márton and Novák 2016), valamint három kötet kiadásával zárult a romániai kisebbségek 1989–2010 közötti történetének kronológiák formájában történő adatolása (Gidó 2012; Gidó 2013; Gidó 2016).

Kisebbségek társadalomtörténetének aspektusai

A politikai és intézményi vonatkozásokon túl a kisebbségek történetének a mindennapjaira vonatkozó kutatások és publikálása is támogatott intézményi program. Ez esetben nem beszélhetünk egy jól körvonalazott, koherens és rendszeres programról, sokkal inkább egy általánosabb jellegű támogató odafigyelésről azokra a kutatókra, doktori tézisekre, amelyek jól kidolgo-

zott színfolttal gazdagíthatják ezt a mozaikszerű történelmi valóságot és témakört. Itt mindenekelőtt az NKI munkatársai vagy más, külső munkatársak köteteire lehet a figyelmet irányítani.

Megemlítendő Gidó Attilának a két világháború közti erdélyi zsidó élethelyzetekről írt könyvei (2009; 2014), Bokor Zsuzsának a két világháború közötti nemiség kapcsán írt társadalomtörténeti munkája (2013) vagy a kommunizmuskezdeti kolozsvári munkáséletről írt összefoglaló (Ilyés 2013).

NÉPESEDÉSRE VONATKOZÓ ÉS MÁS JELENKORI TÁRSADALOMKUTATÁSOK

A népesedési kérdések kutatása, általánosabb módszertani, népesedési dinamikára vonatkozó statisztikai, illetve alkalmazott jellegű megközelítése jelentős helyet foglal el az intézeti tevékenységeken belül. A népszámlálási módszertanra, annak változásainak a következményeire koncentrált Seres és Egry levéltári kutatások alapján, az 1930-as romániai népszámlálásról írt és az intézeti kiadónál kiadott könyve (2011). Átfogóbb és jelenkori demográfiai folyamatok, romániai népszámlálások kisebbségi vonatkozásainak az elemzése kapcsán több lefolyt projektet jegyeztünk, amelyek a honlapunkon elérhető adatok mellett számos elérhető publikáció formájában is konkretizálódtak (Kiss 2010; Kiss and Barna 2012). Ugyanakkor számos alkalmazott demográfiai projektet is végigvittünk, mint például regionális népesség-előreszámítások (Kiss and Csata 2008) vagy az erdélyi magyar nyelvű iskolai hálózat fenntarthatóságára vonatkozó projekt, amely a csökkenő gyermekszám és az oktatási rendszer átalakításának a viszonyát taglalja (Barna et al. 2016).

Ugyanakkor az intézeten belül általában a migrációról, annak sajátos etnikai vonatkozásairól is rendszeres kutatások folynak. Az intézet munkatársainak a nevéhez számos olyan projekt fűződik, amely során a regionális migrációs trendeken belül a sajátos etnikai vonatkozásokat taglalják (Anghel 2013a; Anghel 2013b; Horváth and Anghel 2009; Horváth and Kiss 2015). Ugyanakkor számos nemrég lezárult vagy még zajló projekten belül a romániai romák migrációjának a sajátos vonatkozásait is kutatjuk (pl. a MigRom nemzetközi projekt, amelyben az NKI partner).

Ugyanakkor számos olyan átfogó kutatást is elvégeztünk, amely adott kisebbség (többnyire a magyar) sajátos vonatkozásai kapcsán próbált reprezentatív felmérések alapján egy statisztikailag megalapozott képet vázolni. Például a romániai magyarok identitása vagy a magyar fiatalok sajátos élethelyzete (Barna and Kiss 2013; Veres 2008).

ROMAKUTATÁSOK

A romakérdés számos vonatkozásban kihívást jelent. Egyrészt a téma kutathatósága ma jelentősnek mondható, viszont ez csak a jelenkori felívelésnek tulajdonítható. Így számos történeti jellegű vagy más kutatás eredményeinek, referenciamunkák fordításának, konferenciaköteteknek vagy tematikus bibliográfiák publikálásának egyformán volt helye az NKI-n belül. Az ebben a tematikában megjelent könyvek és műhelytanulmányok száma meghaladja a két tucatot is (Kiss, Fosztó and Fleck 2009; Stewart 2014; Toma and Fosztó 2011; Zălogă 2015).

A jelenleg folyó SocioRoMap program az összes romániai romatelep felleltározását és leírását célozta meg. A hamarosan napvilágot látó eredmények jelentős mértékben hozzájárulnak a társadalmi, etnikai szegmens helyzetének a jobb megismeréséhez.

Végszó

A hamarosan tízéves romániai Nemzeti Kisebbségkutató Intézet munkásságának, hatásának az értékelése nem a sorok írójának a feladata. Itt csak egy vázlatos és mindenképpen hézagos bemutatásra vállalkoztunk.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- ♦ Anghel, Remus G. 2013a. „Migrația croaților din România. Între migrație etnică și migrație de muncă.” In: *Studii de atelier. Cercetarea minorităților naționale din România / Working Papers in Romanian Minority Studies / Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről*. Edited by Zsuzsa Bokor and István Horváth. Cluj-Napoca, Institutul de Studiere a Problemelor Minorităților Naționale.
- ♦ —. 2013b. “Romanians in Western Europe migration, status dilemmas, and transnational connections.” Lanham, Maryland: Lexington Books.
- ♦ Bárdi Nándor, Gidó Attila, Novák Csaba Zoltán (szerk.) 2014. *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése (1989–1990)*. Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale.
- ♦ Barna Gergő, Kapitány Balázs, Kiss Tamás, Márton János, Toró Tibor 2016. *Iskolák veszélyben: tanulmányok a Székelyföldön kívüli magyar oktatás helyzetéről*. Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale.

- ♦ Barna Gergő, Kiss Tamás 2013. *Erdélyi magyar fiatalok 2013 – Hungarian Youth in Transylvania 2013*. Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale.
- ♦ Bokor Zsuzsa 2013. *Testtörténetek. A nemzet és a nemi betegségek medicalizálása a két világháború közötti Kolozsváron*. Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale.
- ♦ Bottoni, Stefano 2010. *Transilvania roșie. Comunismul român și problema națională 1944-1965*. Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale & Kriterion.
- ♦ Cupcea, Adriana, Marin, Manuela and Metin, Omer (Eds.) 2016. *Seminarul Musulman din Medgidia. Documente și memorie*. Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale.
- ♦ Gidó Attila 2009. *Úton. Erdélyi zsidó társadalom- és nemzetépítési kísérletek (1918–1940)*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó.
- ♦ — (Ed.) 2012. *Cronologia minorităților naționale din România. Vol. I. Albanezi, armeni, bulgari, croați, eleni, evrei și germani*. Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale.
- ♦ — (Ed.) 2013. *Cronologia minorităților naționale din România. Vol. II. Macedoneni, polonezi, ruși lipoveni, ruteni, sârbi, tătari și turci*. Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale.
- ♦ — 2014. *Două decenii: evreii din Cluj în perioada interbelică*. Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale.
- ♦ — (Ed.) 2016. *Cronologia minorităților naționale din România Vol. III. Italieni, romi, slovaci și cehi, ucraineni*. Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale.
- ♦ Gidó, Attila and Sólyom, Zsuzsa 2010. "The Surviving Jewish Inhabitants of Cluj, Carei and Oradea. The Survey of the World Jewish Congress in 1946." *Working Papers in Romanian Minority Studies* 35.
- ♦ Horváth, István, and Anghel, G. Remus 2009. *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești*. Iași, Polirom.
- ♦ Horváth, István, and Kiss, Tamás 2015. "Depopulating semi-periphery? Longer Term Dynamics of Migration and Socioeconomic Development in Romania." *Demográfia* 58(5). 91–132.
- ♦ Horváth, István and Scacco, Alexandra 2001. "From the Unitary to the Pluralistic: Fine-Tuning Minority Policy in Romania." Pp. 241–72. In: *Diversity in Action. Local Public Management of Multi-Ethnic Communities in Central and Eastern Europe*. Edited by Annamária Bíró and Petra Kovács. Budapest, Open Society Institute.

- ♦ Ilyés Sándor 2013. *Kolozsvári munkásklubok az 1950–1960-as években*. Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale.
- ♦ Kiss Tamás 2010. *Adminisztratív tekintet. Az erdélyi magyar demográfiai diskurzus összehasonlító elemzéséhez. Az erdélyi magyar népesség statisztikai konstrukciójáról*. Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale & Kriterion.
- ♦ Kiss, Tamás and Barna, Gergő 2012. „Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében. Demográfiai és statisztikai elemzés.” *Studii de atelier în cercetarea minorităților naționale din România* 43. 1–74.
- ♦ Kiss, Tamás and Csata, István 2008. “Evolution of the Hungarian Population from Romania. Results and Methodological Problems. Evoluția populației maghiare din România. Rezultate și probleme metodologice.” In: *ISPMN Working Papers*. Cluj-Napoca, ISPMN.
- ♦ Kiss, Tamás, László, Fosztó, and Fleck, Gábor 2009. *Incluziune și excluziune: studii de caz asupra comunităților de romi din România*. Cluj Napoca: Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale & Kriterion.
- ♦ Márton, László and Novák, Csaba Zoltán 2016. *Provocarea libertății. Târgu-Mureș, 16-21 martie 1990*. Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale.
- ♦ Olti, Ágoston and Gidó, Attila (Eds.). 2009. *Minoritatea maghiară în perioada comunistă*. Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale & Kriterion.
- ♦ Seres, Attila and Egry, Gábor 2011. *Magyar levéltári források az 1930. évi romániai népszámlálás nemzetiségi adatsorainak értékeléséhez*. Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale & Kriterion.
- ♦ Stewart, Michael 2014. *Vremea romilor*. Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale.
- ♦ Székely, István Gergő 2009. “The Political Representation of National Minorities in Romania.” *Working Papers in Romanian Minority Studies* 20.59–117.
- ♦ Toma, Stefánia and Fosztó, László (Eds.). 2011. *Spectrum. Cercetări sociale despre romi*. Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale & Kriterion.
- ♦ Varga E. Árpád 1993. „Hiteles vagy harci statisztika? Az 1992. januári romániai népszámlálás kérdőjelei.” *Hitel* VI(3).71–82.

- ♦ Veres, Valér 2008. „Analiza comparată a identității minorităților maghiare din România, Serbia, Slovacia și Ucraina. A Kárpát-medencei magyarok nemzeti identitásának összehasonlító elemzése.” In: *Working Papers in Romanian Minority Studies*, edited by Zsuzsa Bokor and István Horváth. Cluj-Napoca, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale.
- ♦ Zăloagă, Marian 2015. *Romii în cultura săsească în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*. Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale.